

SPECIJALNA EDUKACIJA I IZOBRAZBA SPECIJALNIH NASTAVNIKA U ŠVEDSKOJ

Folke Elowson

Visoka škola za izobrazbu nastavnika
Stockholm, Švedska

Stručni članak
UDK: 376

Napomena redakcije: Prilog autora dr. Folke Elowsona spada među stručne radove i ne odnosi se direktno na problematiku koja se obrađuje na znanstvenom skupu već predstavlja prikaz organizacije specijalne edukacije i izobrazbe specijalnih nastavnika u Švedskoj. Ipak, zbog aktualnosti problematike i najsvježijih informacija koje taj rad pruža, uvrstili smo ga u materijale znanstvenog skupa.

1. PREGLED SPECIJALNOG ŠKOLSTVA U ŠVEDSKOJ

Švedski školski sistem sastoji se od devetogodišnje obavezne škole i više srednje škole.

Najviše savjetodavno tijelo koje vrši nadzor je Nacionalni odbor za obrazovanje. Za obrazovanje na lokalnoj i regionalnoj razini odgovorni su školski odbori i pokrajinski odbori. Iste vrste škola otvorene su i za hendikepirane učenike, no da bi se to omogućilo osigurani su posebni izvori. Specijalno školstvo u Švedskoj sastoji se od tri različita tipa.

1.1. U okviru regularnog školskog sistema izvodi se specijalna nastava u formi odvojenih grupa i koordiniranog specijalnog podučavanja podrškom specijalnih tehničkih, pedagoških, medicinskih i socijalnih mjera za djecu s različitim hendikepima i poteškoćama.

1.2. Specijalno obrazovanje za učenike s teškim defektima sluha i vida (gluhi i slijepi) organizirano je u specijalnim državnim školama za slijepe i gluhe.

1.3. Mentalno retardirana djeca podučavaju se u specijalnim razredima ili specijalnim školama za mentalno retardirane.

2. MODERNI RAZVOJ ŠVEDSKOG ŠKOLSTVA I PITANJA O INTEGRACIJI

Cilj moderne švedske škole je postizavanje takve metode rada koja će svakom učeniku pružiti sve što mu je potrebno s gledišta podučavanja, odgoja i brige. Trebalo bi omogućiti svakom pojedinačnom učeniku takvu nastavu koja odgovara njegovim sposobnostima i posebnim potrebama i pruža mu mogućnost da sudjeluje u nastavi u skladu sa svojim mogućnostima.

Taj potpuno moderan cilj vrlo je vrijedan i za specijalno podučavanje. Individualizacija u okvirima razreda i pristup specijalnom podučavanju vrlo su važni aspekti u naporu da se stvore optimalni uvjeti za te učenike.

Koncepcija "djece sa specijalnim potrebama" koristi se u opisivanju onih učenika koji imaju poteškoće različite vrste i stupnja u svom školovanju. Svaki nastavnik u svom razredu može nabrojiti jednog ili više takvih učenika i zbog toga bi trebao biti svjestan postojanja takvih poteškoća, njihovih uzroka i simptoma. Svaki nastavnik mora biti tako opremljen da može izaći na kraj sa specijalnim problemima ve-

zanim uz određeno oštećenje, koje ima djetete u svakodnevnoj razrednoj situaciji.

Specijalno podučavanje i različiti tipovi specijalnih škola stvoreni su da bi se doprinijelo radu učenika, njihovoj dobrobiti i individualizaciji, kada su uvjeti redovnih razreda ili škole pokažu kao neadekvatni. Niz dostupnih mjera mora biti fleksibilan. One moraju pružati mogućnost izbora i kombiniranja. Svaka pojedina mjera mora biti temeljena na pažljivoj prosudbi o potrebama pojedinog djeteta i djetetovim vlastitim mogućnostima.

Školski problemi hendikepiranih učenika živo se raspravljaju u Švedskoj. Takve rasprave se odnose na npr. odvojene nastavne grupe, integraciju, domski smještaj u usporedbi sa životom u kući ili u usvojenoj obitelji itd. Moramo se prisjetiti da rješenja problema za hendikepirane učenike u obrazovanju, u životu zajednice, u njihovoj neposrednoj okolini i kao pojedinaca ne leže toliko u rješenjima, koliko u ljudima. Treba proširiti suradnju između medicinskih, tehnoloških, socioloških, psiholoških i pedagoških stručnjaka, a u tu suradnju bi se trebali uključiti kao vrlo važna komponenta i roditelji učenika.

Integracija hendikepirane djece u redovne razrede ili škole vrlo je uobičajena u Švedskoj. Sadašnji naponi usmjereni su na normalizaciju cjelokupnog života svih osoba s hendikepom. Hendikepirana osoba ima jednaka prava kao i svi ostali građani da sudjeluje u svemu što zajednica nudi, te je zbog toga utvrđeno da svako socijalno planiranje, kao normalno pravilo, mora uključivati mjere korisne za hendikepirane. Zajednica se mora adaptirati na potrebe hendikepiranih građana, a kao posljedica toga trebalo bi preurediti i školski sistem tako

da hendikepiranom učeniku pruži mogućnost funkcioniranja i sa svojim hendikepom, a ne usprkos njemu.

Sadašnji školski sistem obaveznog i višeg srednjoškolskog obrazovanja, koji je odobrio Parlament 1980. i 1970, posebno ističe odgovornost škole za sve učenike, uključujući i one koji "imaju poteškoće u školovanju iz tjelesnih, mentalnih ili nekih drugih razloga". Specijalno školstvo je vrlo važan aspekt napora da se stvore metode rada i školovanja prilagođene okolnostima i potrebama pojedinca. Smjernice koje će to omogućiti jesu povećanje mogućnosti pojedinca da polazi redovnu školu.

Iskustva u grupnoj integraciji, što znači da se grupa hendikepiranih učenika smještava u redovnu školu u vlastiti razred, vrlo su povoljna, tako da je taj oblik integracije sve prihvaćeniji. Individualna integracija, koja se sastoji od uključivanja hendikepiranog učenika u redovan razred, oblik je integracije koji najčešće žele roditelji. Škola se trudi da u najvećoj mogućoj mjeri udovolji takvim željama no, što je teži hendikep, više se pažnje mora posvetiti pažljivom proučavanju svih faktora koji utječu na njegovu školsku situaciju.

Da bi školska situacija bila što je moguće pozitivnija, potrebno je provoditi istraživanja koja neće samo uzimati u obzir učenikove slabosti nego i sve njegove prednosti. Sud o tome koji je najpovoljniji smještaj za pojedinog učenika, trebao bi se temeljiti na ispitivanju učenikovih sposobnosti i mogućnosti pojedine škole. Zakon o obrazovanju specificira pravo djece s teškim oštećenjima na obrazovanje u odgovarajućoj specijalnoj školi. Odgovornost za osiguranje najprikladnijeg oblika školovanja za svakog učenika leži u školi, koja u suradnji s učenikom, njegovim roditelji-

ma, te u skladu s psihološkim i medicinskim mišljenjem odlučuje kako organizirati djetetovo školovanje.

3. SAŽETAK SPECIJALNOG ŠKOLOVANJA U ŠVEDSKOJ

3.1. Podučavanje slijepih i slabovidnih učenika

3.1.1. Devetogodišnje obavezno školovanje

Odvojene grupe za slabovidnu djecu postoje samo u Stockholmu. Sva ostala slabovidna djeca polaze devetogodišnju obaveznu školu i podučavana su zajedno s ostalom djecom u redovnim razredima. Većina ih dobiva koordiniranu specijalnu poduku. Toj se djeci daju dodatna pomagala: povećala, posebno osvjetljenje, posebno oblikovane školske kupe, bilježnice i knjige pisane posebno debelim slovima.

Uz to postoji velik broj putujućih nastavnika, koji posjećuju svakog učenika u njegovoj školi. Oni daju savjete i preporuke nastavnicima koji rade s takvim učenicima u redovnim razredima. Takvi putujući nastavnici pažljivo prate napredak učenika i posjećuju njihove domove.

3.1.2. Specijalne škole za slijepu djecu

U Švedskoj postoji samo jedna državna škola za slijepu djecu Ekeskolan u Orebro.

3.1.3. Više obrazovanje slijepih studenata

Za slijepu je kao i za sve ostale učenike svako daljnje obrazovanje nakon devetogodišnje obavezne škole dobrovoljno. Velik broj slijepih studenata uključen je u više srednjoškolsko obrazovanje, što je omogućeno putem Nacionalnog centra za pomoć i putujućih nastavnika.

3.2. Podučavanje gluhih učenika i učenika oštećena sluha

3.2.1. Devetogodišnja obavezna škola

Podučavanje učenika oštećena sluha izvodi se u obliku koordiniranih specijalnih instrukcija ili u odvojenim grupama. Danas u pedesetak gradova u Švedskoj provodi se podučavanje u odvojenim grupama. Takva organizacija sastoji se od mlađe, srednje i starije razine. Za takav oblik podučavanja u redovnoj devetogodišnjoj školi učenicima stoji na raspolaganju potpuna oprema za slušanje, bilo u obliku pojačala u razredu ili u obliku vlastitih slušnih pomagala.

3.2.2. Specijalne škole za gluhe

Podučavanje gluhih podijeljeno je u pet regija. U svakoj regiji nalazi se škola za mladu, srednju i stariju razinu.

Sistem također uključuje i dvije nacionalne specijalne škole. Jedna od njih je za gluhe mentalno retardirane učenike (Asbackaskolan u Gnesti), a druga je za gluhe učenike s emocionalnim problemima i za učenike koji čuju, ali ne mogu govoriti (Hallsboskolan u Sigtuni).

Obavezna specijalna škola za gluhe traje deset godina i slijedi program redovne obavezne škole, uz uključivanje specijalnih preporuka u pogledu auditivnih metoda. Posebni predmeti u radni trening, razvoj govora, čitanje s usana, trening slušanja i gestovno–kinetički govor.

Cilj rada u specijalnoj školi je pružiti onima s teškim slušnim oštećenjima jezik i, ako je to moguće, govor i dobru sposobnost čitanja s usana. Specijalna škola također ima i odgovornost za provođenje slobodnog vremena učenika. Ranije je većina učenika specijalne škole živjela u internatu. Danas oni žive u domovima usvojitelja,

internatima izvan škole ili u stanovima s parovima "tjednih roditelja", koji su odgovorni za obitelj od četiri ili pet učenika.

3.2.3. Više srednjoškolsko obrazovanje studenata s teškim oštećenjima sluha

Svako obrazovanje i trening nakon obavezne škole su dobrovoljni. U Orebro postoji viša srednja škola za gluhe s kapacitetom oko 200 mjesta na godinu. To znači da svi gluhi studenti koji žele daljnje obrazovanje nakon obavezne škole mogu biti primljeni u više srednjoškolsko obrazovanje.

3.3. Podučavanje tjelesno invalidnih učenika

Većina tjelesno invalidnih učenika integrirano je u redovne razrede. U nekim velikim gradovima postoje posebne grupe za takve učenike. Samo je jedna specijalna škola za tjelesno invalidnu djecu. Ta je škola u Gothenburgu i zove se Bracke—Ostergard. Postoji i Nacionalni centar za pomoć u podučavanju tjelesno invalidnih učenika.

Mnogi tjelesno invalidni učenici, koji su integrirani u redovne razrede, imaju vlastitog pomoćnika. Taj pomoćnik pomaže hendikepiranom učeniku da se kreće s mjesta na mjesto, mijenja odjeću itd.

3.4. Podučavanje učenika s poteškoćama prilagođavanja

Većina učenika s poteškoćama prilagođavanja dobiva specijalno podučavanje u obliku koordiniranog specijalnog podučavanja. Samo mali broj njih smješten je u odvojene grupe. Uz te mogućnosti postoji i jedna prilično nova mogućnost. Taj tip škole naziva se **specijalna dnevna škola**. U specijalnoj dnevnoj školi djeca dobivaju i doručak i ručak, a u mnogim razredima i večeru.

Specijalna dnevna škola organizirana je prvenstveno za djecu s velikim socijalnim problemima. U toj školi rad se odvija u malim grupama. Aktivnosti koje se vrše u toku dana vrlo su raznolike tako da učenici ne bi izgubili interes za rad. Specijalna dnevna škola ima mali broj učenika, ali velik broj osoblja: osoblje koje je zaduženo za rekreaciju, školski socijalni radnik, psiholog, glavna sestra, dva ili tri nastavnika i direktor.

3.5. Specijalno podučavanje u višim razredima srednjih škola

Specijalno podučavanje u višim razredima srednjih škola relativno je novijeg datuma. Oko 90% svih učenika devetog razreda obavezne škole nastavlja dobrovoljno višu srednju školu. Školski statut omogućava osnivanje specijalnih razreda. Postoji i mogućnost koordiniranog specijalnog podučavanja. Specijalni razred može se osnovati za učenike koji imaju slušne deficite, deficite vida, tjelesno invalidne učenike i učenike koji sporo uče. Imamo oko 150 razreda u višim srednjim školama u Švedskoj.

Koordinirano specijalno podučavanje može se organizirati za učenike s poremećajima čitanja i pisanja, deficitima sluha i vida, ortopedskim i nekim drugim hendikepima.

3.6. Obrazovanje mentalno retardiranih učenika

3.6.1. Predškolske aktivnosti

Savjeti pojedinih okruga zaduženi su za osnivanje predškolskih podučavanja mentalno retardirane djece do sedme godine, ali sudjelovanje u takvim aktivnostima je dobrovoljno.

U planiranju predškolskog podučavanja pretpostavlja se da će takve škole biti decentralizirane u male jedinice u većini zajednica, tako da će većina djece moći živjeti kod kuće ili bar biti od kuće udaljeni samo preko tjedna. Integracija malih grupa (oko 4) mentalno retardiranih učenika u redovnim dječjim vrtićima također postoji. U tom slučaju se redovna grupa djece smanjuje brojačno, a broj osoblja se povećava. U tom slučaju neophodno je pažljivo planiranje informacija prije nego se započne s bilo kakvim aktivnostima. Predškolskoj djeci može se pružiti i specijalno obrazovanje u kući.

3.6.2. Različiti tipovi škola za mentalno retardirane

Obavezna škola za uzrast od 7 do 17 godina obuhvaća djecu koja zbog mentalne retardacije ne mogu polaziti redovnu nastavu u obaveznoj devetogodišnjoj školi. Ti učenici su sposobni steći neku korist iz teoretskog podučavanja.

Škola za trening organizirana je za učenike od 7 do 17 godina, koji zbog teže mentalne retardacije trebaju specijalno prilagođeno podučavanje i trening. Trening se u osnovi sastoji od treninga generalnih sposobnosti učenika i poboljšanja socijalne prilagođenosti.

Stručne škole za uzrast od 17 do 21/23 godina daju individualno prilagođeno školovanje za život odraslih i za rad ili neku drugu aktivnost.

Posebna (odvojena) instrukcija je oblik podučavanja mentalno retardiranih koji zbog različitih razloga, kao što su na primjer duge bolesti, nisu sposobni svoje školovanje završiti zajedno s ostalom djecom. Takva se instrukcija može davati ili individualno ili grupno. Učenici koji se liječe kod kuće

ili u specijalnim lječilištima ili bolnicama također dobivaju takve instrukcije.

Koordinirano specijalno obrazovanje može se organizirati u svim tipovima škola u okviru organizacije specijalnih škola, za učenike čije specijalne poteškoće traže dodatno podučavanje ili podučavanje uz specijalno opažanje, za učenike oštećenog vida i sluha, za one učenike koji imaju poteškoće u pisanju i čitanju i govorne defekte.

Što se tiče obrazovanja mentalno retardiranih, mogu se istaći ove činjenice:

a) Više od 90% razreda obavezne škole za mentalno retardirane integrirani su u redovne škole;

b) Više od 50% razreda škola za trening integrirano je u redovne škole.

II. IZOBRAZBA SPECIJALNIH NASTAVNIKA (DEFEKTOLOGA)

1. NEKE UVODNE INFORMACIJE O IZOBRAZBI SPECIJALNIH NASTAVNIKA U ŠVEDSKOJ

Redovna izobrazba specijalnih nastavnika u obaveznim školama u Švedskoj najprije je utemeljena 1962. god. "Riksdag" dokumentom. Kao rezultat toga prijašnji sistem kratkih kursova zamijenjen je sistemom alternativa izobrazbe nastavnika. Važna promjena, donijeta 1962. god., bila je dobivanje kvalifikacije drugog stupnja nakon završene jedne godine studija.

Tako su odgajatelji male djece bili osposobljeni za rad od 1 do 6 razreda, a nastavnici osnovne škole za rad od 4 do 9 razreda. Kao rezultat: jednogodišnji tečaj je omogućavao dodatne studije teorije uz praktičan rad nastavnika. 1966. god. osnovana je specijalna komisija koja je podnijela prijedloge za izobrazbu nastavnika

koji će raditi s djecom oštećenog vida i sluha. Organizacija i dužina trajanja osposobljavanja ilustrirane su u priloženoj tablici. Na isti način 1967. god. Zakon o brizi za mentalno retardirane zatražio je posebno obrazovanje za nastavnike koji će raditi s tom populacijom. Prvi jednogodišnji tečaj u tu svrhu organiziran je u jesen 1968. g.

2. IZOBRAZBA SPECIJALNIH NASTAVNIKA U ŠVEDSKOJ PODIJELJENA JE U TRI MOGUĆNOSTI

2.1. Mogućnost izobrazbe 1

Izobrazba se sastoji od dva dijela: osnovnog dijela i nastavka. Osnovno obrazovanje educira nastavnike za specijalno obrazovanje u devetogodišnjoj obaveznoj školi i u višoj srednjoj školi. Izobrazba je u prvom redu usmjerena prema edukaciji učenika sa specifičnim poteškoćama čitanja i pisanja, poteškoćama u matematici i/ili poteškoćama u prilagođavanju.

Nastavak izobrazbe osposobljava nastavnike za rad s učenicima u osnovnoj školi koji imaju nešto ozbiljnije poteškoće i nastavnike za rad s mentalno retardiranom djecom.

Kategorija studenata	Broj semestra
nastavnici za mlađu razinu	1—2
nastavnici za srednju razinu	1—2
nastavnici akademskih predmeta	1
nastavnici praktičkih predmeta	1
nastavnici stručnih predmeta	1

2.2. Mogućnost izobrazbe 2

Ova je mogućnost podijeljena u tri varijante.

2.2.1. Izobrazba nastavnika koji rade s učenicima oštećenog sluha i s gluhim učenicima

Kategorija studenata	Broj semestara
predškolski nastavnici	3
nastavnici za mlađu razinu	3—4
nastavnici za srednju razinu	3—4
nastavnici akademskih predmeta	2
nastavnici praktičkih predmeta	2
nastavnici stručnih predmeta	2

Za nastavnika za mlađu razinu potrebno je završiti četiri semestra, a nastavnik za srednju razinu mora biti kvalificiran kao nastavnik gluhih učenika.

2.2.2. Izobrazba nastavnika koji rade sa sljepim i slabovidnim učenicima

Kategorija studenata	Broj semestara
predškolski nastavnici	2
nastavnici za mlađu razinu	2—3
nastavnici za srednju razinu	2—3
nastavnici akademskih predmeta	2
nastavnici praktičkih predmeta	2
nastavnici stručnih predmeta	2

Za nastavnika za mlađu dob potrebna su tri semestra, a za nastavnika za srednju razinu potrebna je kvalifikacija nastavnika za sljepce.

2.2.3. Izobrazba logopeda

Kategorija studenata	Broj semestara
Predškolski nastavnici	2
nastavnici za mlađu razinu	2
nastavnici za srednju razinu	2
nastavnici glazbe	2
nastavnici akademskih predmeta	2

2.3. Mogućnost izobrazbe 3

Izobrazba u ovoj mogućnosti predviđa dva semestra koji imaju zajednički dio i dio koji dozvoljava specijalizacije u vezi sa za-
poslenjem:

1) Posao u predškolskoj organizaciji za mentalno retardirane i u bolnicama ili ostalim institucijama;

2) Posao u školama za trening mentalno retardiranih;

3) Posao u stručnim školama za mentalno retardirane.

Sljedeće kategorije studenata obrazuju se po ovom rasporedu:

Kategorija studenata	Broj semestara
Predškolski nastavnik	2
Voditelj slobodnog vremena	2
Socijalni pedagog	2
Radni terapeut	2
Nastavnik praktičnih predmeta	2
Nastavnik stručnih predmeta	2

3. IZOBRAZBA NASTAVNIKA KOJI RADE S MENTALNO RETARDIRANIM UČENICIMA KOJI IMAJU OŠTEĆENJA SLUHA I VIDA

U ovoj vrsti izobrazbe postoji alternativa:

1) Nastavnik koji ima svjedodžbu po mogućnosti izobrazbe 2 može nastaviti studij po mogućnosti izobrazbe 3.

2) Nastavnik koji ima svjedodžbu po mogućnosti izobrazbe 3 može nastaviti studij po mogućnosti izobrazbe 2. U tom slučaju stažist mora izabrati neko drugo usmjerenje, a ne usmjerenje za obrazovanje učenika s oštećenjima sluha i vida.

4. KURSOVI ZA IZOBRAZBU UNUTAR USTANOVE

Osim gore spomenutih redovnih tečajeva za izobrazbu, postoji i mnogo kursova za izobrazbu unutar ustanova. Među njima bi trebalo spomenuti:

Tip tečaja	Broj tjedana
Tečaj za nastavnike stručnih predmeta	18
Instruiranje o specifičnim potrebama učenika	
Tečaj za nastavnika u specijalnim školama za mentalno retardirane	18

5. CILJ IZOBRAZBE

Zajednički cilj izobrazbe u svim tečajevima može se svesti na već spomenute točke:

a) Izobrazba treba pripremiti studenta za rad s djecom, mladim ljudima i odraslima s hendikepom u preventivne svrhe;

b) Izobrazba će ići za što obuhvatnijim shvaćanjem čovjeka.

Taj obuhvatni pristup zahtijeva temeljitu analizu kulturalnih i socijalnih oblika i odnosa koji formiraju pojedinca;

c) Izobrazba bi trebala dati prošireno znanje o uzrocima hendikepa i mogućnostima preventivnog rada unutar i izvan škola i institucija. To bi trebalo dati početnu točku za razvoj metoda i vještina za pomoć grupama i pojedincima s problemima.

6. ORGANIZACIJA I SADRŽAJ IZOBRAZBE

Mogu se sumirati u nekoliko točaka:

– Svaki semestar se sastoji od 20 tjedana;

– Uz svaki studijski tjedan studenti imaju 20 jedinica oglednih predavanja pod nadzorom;

– Postoji nekoliko metoda rada: predavanja, seminari, grupne diskusije, individualna istraživanja itd.;

– Izobrazba se sastoji od dva dijela: teoretski studij i praksa. U teoretskim studijima pedagogija i metodologija su glavni predmeti. Praksa je u najvećem dijelu locirana u školama i institucijama.

7. SPECIJALIZACIJA

Svi studenti moraju raditi u specijalnom području. Taj se rad odvija s ciljem da se produbi znanje i kapacitet u specijalnim područjima u kojima će nastavnik raditi nakon izobrazbe. Sljedeći cilj je da se studenti zainteresiraju za tekuća istraživa-

nja u području specijalne pedagogije i da se poveća njihovo praktično iskustvo s rezultatima istraživanja.

Sadržaj specijalnog rada i vrijeme koje je za njega predviđeno mogu varirati ovisno o pojedinoj mogućnosti izobrazbe. Za vrijeme rada student ima pojedinačne smjernice u obliku predavanja iz pedagogije i metodologije u početku. Rezultati istraživanja moraju se na odgovarajući način prezentirati ostalim studentima.

8. ZAHTJEVI KOD UPISA

Uz samo nekoliko iznimaka za studij specijalnog nastavnika u Švedskoj potrebno je da je student kvalificirani nastavnik s tri ili više godina službe.

Za primanje studenata odgovorna je vlada, koja odabire najsposobnije studente.

9. SVJEDODŽBA

Studenti koji su završili svoju izobrazbu dobivaju svjedodžbu koja im daje pravo da rade kao specijalni nastavnici.